

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد گچساران

دانشکده علوم انسانی، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی

پایان نامه برای دریافت درجه‌ی کارشناسی ارشد M.A.

رشته تحصیلی: الهیات و معارف اسلامی

گرایش: فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

بررسی اصل تحفظ و نقش آن در فقه اجتماعی زن و خانواده

استاد راهنما:

دکتر محمد شفیعی

پژوهشگر:

رقیه حکمتی نیا

تابستان ۱۳۹۷

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد گچساران

دانشکده علوم انسانی، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی

پایان نامه برای دریافت درجه‌ی کارشناسی ارشد M.A.

رشته تحصیلی: الهیات و معارف اسلامی

گرایش: فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

بررسی اصل تحفظ و نقش آن در فقه اجتماعی زن و خانواده

هیأت داوران:

۱- دکتر محمد شفیعی

۲- دکتر رقیه ابراهیمی زاد جویمی

۳- دکتر ارسلان کوشا

پژوهشگر:

رقیه حکمتی نیا

تابستان ۱۳۹۷

کلیه حقوق برگرفته از نتایج مطالعات ابتکارات و نوآوری‌های این پایان نامه متعلق به دانشگاه آزاد اسلامی واحد گچساران است.

استاد راهنما: دکتر محمد شفیعی

باسمه تعالی

تعهد نامه اصالت رساله یا پایان نامه

اینجانب رقیه حکمتی نیا دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته در رشته الهیات و معارف اسلامی گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی که در تاریخ ۱۳۹۷/۰۶/۱۳ از پایان نامه خود تحت عنوان «بررسی اصل تحفظ و نقش آن در فقه اجتماعی زن و خانواده» با کسب نمره ۱۷/۵۰ و درجه خوب دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه/ رساله حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه/ رساله قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و... از این پایان نامه را داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد گچساران مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: رقیه حکمتی نیا

تاریخ و امضاء: ۱۳۹۷/۰۶/۱۳

معاونت پژوهش و فناوری

بنام خدا

مشور اخلاق پژوهش

بیماری از خداوند سبحان و اعتماد بر این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشتن مقام بلند دانش و پژوهش و نظر بر اهمیت جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری، مادیانجویان و اعضاء هیأت علمی واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخلفی نکنیم:

۱- اصل برانت: التزام بر برانت جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به ثابتهای غیر علمی می آلائند.

۲- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب داری غیر علمی و محافظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.

۳- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به بکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.

۴- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم با حرمت با در انجام تحقیقات و رعایت جانب تقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی.

۵- اصل رعایت حقوق: التزام بر رعایت حقوق پژوهشگران، پرسنل و پژوهشگران (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.

۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشورهای دیگر و نهاد های مرتبط با تحقیق.

۷- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.

۸- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه بکاران پژوهش.

۹- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به:

به پاس تعبیر عظیم و انسانی اش از کلمه ایثار و از خودگذشتگی اش
به پاس عاطفه سرشار و گرمای امیدبخش وجودش که در این سردترین روزگاران بهترین پشتیبان است
به پاس قلب بزرگش که فریاد رس است و سرگردانی و ترس در پناهش به شجاعت می‌گراید
و به پاس محبت‌های بی دریغش که هرگز فروکش نمی‌کند
این مجموعه را به همسر عزیزم تقدیم می‌کنم

سپاسگزاری:

سپاس خدای را که سخنوران، در ستودن او بمانند و شمارندگان، شمردن نعمت های او ندانند و کوشندگان، حق او را گزاردن نتوانند. و سلام و دورد بر محمد و خاندان پاک او، طاهران معصوم، هم آنان که وجودمان وامدار وجودشان است؛ و نفرین پیوسته بر دشمنان ایشان تا روز رستاخیز بدون شک جایگاه و منزلت معلم، اجل از آن است که در مقام قدردانی از زحمات بی شائبه ی او، با زبان قاصر و دست ناتوان، چیزی بنگاریم اما از آنجایی که تجلیل از معلم، سپاس از انسانی است که هدف و غایت آفرینش را تأمین می کند و سلامت امانت هایی را که به دستش سپرده اند، تضمین؛ بر حسب وظیفه و از باب "من لم یشکر المنعم من المخلوقین لم یشکر الله عز و جل" از پدر و مادر عزیزم این دو معلم بزرگوام که همواره بر کوتاهی و درستی من، قلم عفو کشیده و کریمانه از کنار غفلت هایم گذشته‌اند و در تمام عرصه‌های زندگی یار و یآوری بی چشم داشت برای من بوده اند؛ از استاد ارجمند؛ دکتر محمد شفیعی که در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ ننمودند و زحمت راهنمایی این رساله را بر عهده گرفتند. و از استادان فرزانه و دلسوز دوران تحصیل و استادان داور که زحمت داوری این رساله را متقبل شدند؛ کمال تشکر و قدردانی را دارم، باشد که این خردترین، بخشی از زحمات آنان را سپاس گوید.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

چکیده ۱

فصل اول: کلیات پژوهش

۱-۱- مقدمه	۳
۱-۲- بیان مسئله	۴
۱-۳- اهمیت و ضرورت تحقیق	۵
۱-۴- اهداف تحقیق	۶
۱-۵- پرسش های تحقیق	۶
۱-۶- فرضیه های تحقیق	۷
۱-۷- روش تحقیق	۷
۱-۸- ساختار تحقیق	۸

فصل دوم: مروری بر ادبیات و پیشینه ی تحقیق

۱-۲- ادبیات تحقیق	۱۰
۱-۱-۲- مفاهیم	۱۰
۱-۱-۱-۲- فقه اجتماعی	۱۰
۱-۱-۱-۱-۲- فقه و مسایل اجتماعی	۱۰
۱-۱-۱-۲- اصل تحفظ	۱۱
۱-۱-۱-۲- عفت	۱۱
۱-۱-۱-۲- حجاب	۱۲
۱-۱-۱-۲- خویشتن داری	۱۲
۱-۱-۱-۲- حیا	۱۲
۱-۱-۱-۲- خودکنترلی	۱۳
۱-۱-۱-۲- واژگان مرتبط با خودکنترلی	۱۴
۱-۱-۲- مبانی نظری تحقیق	۱۵
۱-۲-۱-۲- مبانی نظری و دیدگاه های مطرح شده در حوزه حجاب	۱۵
۱-۱-۲-۱-۲- دیدگاه نفی حجاب و دریدن آن	۱۵
۱-۲-۱-۲- دیدگاه میانه رو و اعتدالی	۱۶
۱-۲-۱-۲- دیدگاه مطرح کردن حجاب براساس منطق و دیدگاه قرآن	۱۶

- ۲-۲-۱-۲- مبانی روانشناسی خودکنترلی ۱۷
- ۳-۲- پیشینه تحقیق ۱۸

فصل سوم: فقه و سبک زندگی

- ۱-۳- مقدمه ۲۵
- ۲-۳- تعریف فقه ۲۵
- ۳-۳- سبک زندگی اسلامی ۲۸
- ۱-۳-۳- مفهوم سبک زندگی ۲۸
- ۱-۱-۳-۳- مفهوم جامعه شناسی سبک زندگی ۳۲
- ۲-۱-۳-۳- مفهوم روانشناختی سبک زندگی ۳۳
- ۲-۳-۳- مولفه‌های سبک زندگی ۳۳
- ۳-۳-۳- سبک زندگی در دروه مدرن و پسامدرن ۳۸
- ۴-۳-۳- ارتباط جهانی شدن و نظام سرمایه داری با سبک زندگی ۴۰
- ۵-۳-۳- ارتقاء سلامت و اهمیت آن ۴۳
- ۶-۳-۳- شیوه زندگی ۴۴
- ۱-۶-۳-۳- مفهوم شیوه زندگی ۴۵
- ۷-۳-۳- سبک زندگی ارتقاء دهنده سلامت ۴۵

فصل چهارم: بررسی مؤلفه های اصل تحفظ

- ۱-۴- حجاب ۴۸
- ۱-۱-۴- انواع حجاب ۴۹
- ۱-۱-۱-۴- چادر ۴۹
- ۲-۱-۱-۴- جلیاب ۵۰
- ۳-۱-۱-۴- اَزَر ۵۱
- ۴-۱-۱-۴- حَبْرَه ۵۲
- ۵-۱-۱-۴- ملحفه ۵۲
- ۶-۱-۱-۴- عبائنه ۵۲
- ۷-۱-۱-۴- رداء ۵۲
- ۸-۱-۱-۴- کسا ۵۲
- ۲-۱-۴- حجاب در قرآن ۵۳
- ۲-۴- عِفَّت ۵۴

۵۶	۳-۴- حیا
۵۹	۴-۴- خودکنترلی
۶۰	۱-۴-۴- پشتوانه های مطرح در افعال اخلاقی
۶۰	۱-۱-۴-۴- منفعت طلبی
۶۱	۲-۱-۴-۴- عقل
۶۱	۳-۱-۴-۴- شخصیت
۶۲	۴-۱-۴-۴- رضایت الهی
۶۲	۲-۴-۴- اصول تربیتی خودکنترلی
۶۳	۱-۲-۴-۴- اصل خدامحوری
۶۳	۲-۲-۴-۴- اصل تعبد مداری
۶۳	۳-۲-۴-۴- اصل عدم کناره گیری از زندگی
۶۳	۴-۲-۴-۴- اصل توجه به فرد
۶۴	۵-۲-۴-۴- اصل عملگرایی
۶۴	۶-۲-۴-۴- اصل اخلاق مداری
۶۴	۷-۲-۴-۴- اصل اعتدال گرایی
۶۵	۸-۲-۴-۴- اصل نظارت مداری
۶۵	۹-۲-۴-۴- اصل آخرت گرایی
۶۵	۱۰-۲-۴-۴- اصل آرمان گرایی
۶۶	۱۱-۲-۴-۴- اصل خوف و رجا(بیم و امید)
۶۶	۳-۴-۴- قلمرو خودکنترلی
۶۸	۴-۴-۴- مبانی اسلامی خودکنترلی
۷۱	۵-۴-۴- موانع خودکنترلی
۷۱	۶-۴-۴- ویژگی های افراد خودکنترل
۷۲	۷-۴-۴- نتایج خودکنترلی
۷۳	۵-۴- تقوی
۷۳	۱-۵-۴- کاربرد قرآنی تقوی
۷۴	۲-۵-۴- کاربرد تقوی در روایات
۷۴	۶-۴- صبر
۷۵	۱-۶-۴- کاربرد قرآنی صبر
۷۵	۲-۶-۴- کاربرد صبر در روایات
۷۶	۳-۶-۴- پایه های روانشناختی و مؤلفه های کسب صبر و شکیبایی
۷۸	۷-۴- عقل

- ۷۹-۴-۷-۱- مفهوم عقل در دانش فقه و حقوق.....
- ۸۰-۴-۷-۲- عقل در اصطلاح فلسفه و اقسام آن.....
- ۸۲-۴-۷-۳- عقل در قرآن و برخی روایات.....
- ۸۲-۴-۷-۴- عقل نزد علما و عرفا.....
- ۸۳-۴-۷-۴-۱- عقل جزئی و عقل کلی.....

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادها

- ۸۵-۵-۱- نتیجه گیری.....
- ۸۶-۵-۲- پیشنهادها.....

منابع و مآخذ

- ۸۸..... فهرست منابع فارسی.....

چکیده

سبک زندگی، مفهومی از مفاهیم علوم اجتماعی است که جنبه رفتارگرا دارد. سبک زندگی، نظام‌واره و سیستم خاص زندگی است که به فرد، خانواده یا جامعه با هویت خاص، اختصاص دارد. آدمیان با قدرت خلاق خویش، برای حیات دنیوی، دست به گزینش می‌زنند و رفتارهای خاصی را ترجیح می‌دهند و زیست خود را با آن منطبق می‌کنند. رفتارهای بیرونی آدمیان که مورد انتخاب آگاهانه آنان است، سبک زندگی آنان را تشکیل می‌دهد که البته انتخاب یک سبک، تابع متغیرهای فراوانی است که باید مورد توجه قرار گیرد. از سوی دیگر، دین مبین اسلام نیز داعیه‌دار تنظیم حیات دنیوی و اخروی انسان است و توصیه‌های رفتاری فراوانی دارد که غالباً در علم فقه، بررسی می‌شود. یکی از موضوعاتی که در فقه اجتماعی مطرح می‌شود، اصل تحفظ می‌باشد، منظور از اصل تحفظ، خویش‌داری، خودکنترلی، عفاف، حجاب و پوشش می‌باشد. بر اساس آموزه‌های دینی و فقهی انسان موظف است قبل از هر کس، خودش ناظر به اعمال و رفتارش باشد تا بتواند بر اساس شاخص‌های دینی، رفتار خود را کنترل، حفظ و اصلاح نماید. به این مراقبت درونی که بر اساس آن وظایف محول شده انجام و رفتارهای ناهنجار و غیرقانونی، ترک می‌گردد بی‌آنکه نظارت یا کنترل خارجی در میان باشد، اصل تحفظ یا خویش‌داری یا خودکنترلی گفته می‌شود. این مهارت (اصل تحفظ) با ابعاد: شناختی (مجموعه‌ای از اعتقادات، افکار، نگرش‌ها، انتظارات و رویدادهای ذهنی است) عاطفی (تجربه ذهنی و حالت عاطفی است)، و رفتاری (فعالیت‌هایی که می‌توان مستقیماً آنها را مشاهده کرد) ارتباط دارد. با توجه به دسیسه‌های شیاطین و تهاجم جدی آنها، گسترش انواع فسادهای اخلاقی، فروپاشی نظام خانواده از جمله: بی‌حجابی، جدایی همسران، فراری شدن فرزندان و اعضای خانواده، به بند کشیده شدن اخلاق و معنویت در زندان آزادی جنسی و ترویج شکل‌های رنگین برای اسارت روان آدمی، کمرنگ شدن ارزش‌ها و فضایل اخلاقی در میان خانواده‌ها، بر آن شدیم با روش توصیفی-تحلیلی بر پایه اطلاعات کتابخانه‌ای به بررسی اصل تحفظ و نقش آن در فقه اجتماعی زن و خانواده بپردازیم. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد، اصل تحفظ در میان آموزه‌های دینی ما جایگاه رفیع و عظیمی دارد.

واژگان کلیدی: اصل تحفظ، فقه اجتماعی، حجاب، خویش‌داری، خودکنترلی

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱- مقدمه

مکتب انسان‌ساز اسلام با آگاهی کامل از نیازهای مادی و معنوی انسان و دارا بودن تعالیم آسمانی هماهنگ با فطرت و عقل آدمی در حوزه‌ی اخلاق تأثیرگذار و باعث ایجاد تحول در انسان می‌گردد. اگر عناصر معرفتی و عبادی در دین نتوانند در حوزه‌ی اخلاقی تأثیر بگذارند به کمال خود دست نیافته‌اند. موضوع اخلاق در تعالیم اسلامی از چنان اهمیتی برخوردار است که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم هدف از بعثت خود را کامل کردن کرامت‌های اخلاقی معرفی نموده و فرمودند: *إِنِّي بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ*، همانا من برای کامل کردن کرامت‌های اخلاقی مبعوث شدم. این نگاه مکتب اسلام در همه‌ی زمینه‌ها از جمله احکام و شریعت نیز پا برجاست. خدا می‌فرماید: و نماز را به پا دار که نماز از کار زشت و ناپسند باز می‌دارد (عنکبوت، ۴۵). همچنین برخی از صفات انسانی، نقش بازدارنده دارند، بدین معنی که حافظ وضعیت مطلوب در نفس هستند و آن را از افراط و تفریط در غرایز باز می‌دارند و بدین ترتیب زمینه‌ساز فضیلت‌های اخلاقی متعددی هستند.

برخورداری از نعمت عقل به عنوان برترین موهبت الهی و بهره‌مندی از آن در سایه آموزه‌های وحیانی باعث رسیدن انسان به والاترین‌ترین مقام وجودی ممکنات عالم می‌گردد. عقل با دارا بودن مؤلفه بازدارندگی در ابعاد مهار هیجان، مهار اندیشه و رفتار باعث می‌گردد تا انسان با کنترل رفتار خویش از جمله تأخیر و بازدارندگی داوطلبانه امیال نفسانی، در جهت نیل به کمال مطلوب گام برداشته و در شمار متقین قرار گیرد. مهارت‌هایی که برای چالش و تغییر رفتارها و مهار پاسخ‌های هیجانی شدید لازم است، در یک چارچوب خود کنترلی (ضبط النفس)، جای می‌گیرد. تحفظ و خویشتن‌داری، مراقبتی درونی است که بر اساس آن وظایف محول شده انجام و رفتارهای ناهنجار و غیر قانونی ترک می‌گردد بی‌آنکه نظارت و یا کنترل خارجی در بین بوده باشد. به عبارت دیگر هرگاه عامل کنترل‌کننده از خارج به داخل انسان منتقل گردد، به صورتی که شخص با اختیار و آگاهی به ارزیابی و اصلاح عملکرد خود در قالب استانداردهای مشخص و در جهت اهداف مطلوب بپردازد، خود کنترلی تحقق یافته است. براساس آموزه‌های دینی انسان موظف است قبل از هرکس خودش به اعمال و رفتارش نظارت داشته باشد تا بتواند بر اساس شاخص‌های دینی رفتار خود را کنترل و اصلاح نماید. خود کنترلی فرآیندی است که شامل طراحی، ایجاد و حفظ مجموعه رفتاری است و راهبردهای آن شامل خرده فرآیندهایی چون هدف‌گذاری (تعیین اهداف

فردی)، خود ارزیابی (انطباق اهداف فردی با عملکرد) و خودمدیریتی که فرآیندی در اصلاح رفتار خود از طریق اداره سیستماتیک محرک‌ها، فرآیندهای شناختی و نتایج اقتضایی است.

۱-۲- بیان مسئله

تبع در کتب فقهی و تأمل در اندیشه فقیهان، این واقعیت را نشان می‌دهد که همواره دو نگاه و دو گونه انتظار از فقه وجود داشته است. در یک نگاه، فقیه در صدد است تا وظایف افراد و آحاد مسلمانان را روشن کند و مشکلاتی را که در مسیر اجرای احکام پیش می‌آید مرتفع سازد. به تعبیر دیگر، مکلفان را در دینداری و شریعتمداری یاری رساند. با این نگاه، طرح مسئله‌ها، مثال‌ها و تقسیم‌بندی‌ها، در راستای تحقق همان آرمان قرار می‌گیرد. این نگاه، تقریباً نگاه غالب تمامی دوره‌های فقه، به جز چند دهه اخیر بوده است. نگاه دوم مبتنی بر این است که افراد به جز هویت فردی‌شان، تشکیل‌دهنده یک هویت جمعی به نام جامعه نیز هستند. این هویت جمعی نیز موضوع احکامی است و فقیه می‌بایست دو نوع موضوع را بشناسد و احکام هر یک را روشن سازد، آن هم نه جدا از یکدیگر، بلکه این دو هویت جدایی‌ناپذیرند و تفکیک این دو، خود زمینه کشیده شدن به نگاه اول را فراهم می‌سازد. با این نگاه نیز مباحث، مسائل و مثال‌ها به گونه‌ای دیگر خواهد بود. با پذیرش وجود و یا قابلیت وجود دیدگاه دوم، زمینه برای طرح مسئله‌ای به نام فقه اجتماعی، در برابر فقه فردی و سنتی معنا پیدا می‌کند. «فقه اجتماعی» اصطلاحی برای نگاه دوم است، چنان‌که می‌توان از نگاه اول به «فقه فردی» و یا «فقه سنتی» یاد کرد. فقه اجتماعی در مقابل فقه فردی، نگرشی کل‌نگر و حاکم بر تمام ابواب فقه است. در این نگاه، استنباط‌های فقهی باید بر اساس فقه اداره نظام اجتماعی انجام شود و تمامی ابواب فقه ناظر به امور اجتماع و اداره کشور باشد. از این رو گستره‌ای که در فقه اجتماعی مورد بحث قرار می‌گیرد، تمامی ابواب و مسائل فقه خواهد بود؛ زیرا اجتماع و نظام اسلامی، شئون و زوایای مختلفی دارد؛ مباحثی در حوزه اقتصاد، فرهنگ، حقوق، سیاست، امور بین‌الملل، و مسائلی از قبیل مسائل نظامی، انتظامی، خانواده، احوالات شخصیه و تمامی مسائل مربوط به زندگی بشری در مقوله مادی و معنوی، و دنیوی و اخروی، که فقیه می‌بایست همه آن مسائل را بنابر رفع نیازهای اجتماع و نظام اسلامی مورد بررسی قرار دهد. یکی از مباحثی که در فقه اجتماعی مطرح شده است، مباحث خانواده می‌باشد.

اصطلاح خانواده گاه به گروهی از افراد که روابط زن و شوهری یا پدر و مادر و فرزندی میان‌شان وجود دارد اطلاق می‌شود و گاه مفهومی از یک گروه اجتماعی محدود را در بر دارد که افرادش با روابط گوناگون که لزوماً روابط خویشاوندی به یکدیگر دارند مرتبطند (بهنام، ۱۳۵۰: ۵). از آنجا که خانواده در دین مبین اسلام دارای جایگاهی مهم و رفیع هست و به عنوان اصل و بنیان جامعه بشری قلمداد می‌شود، فقه اسلامی هم در مورد خانواده و مسائل مرتبط با آن مباحث زیاد و مهمی را مطرح نموده که با انجام و عمل به آنها سلامت خانواده تضمین می‌گردد. اسلام با در نظر گرفتن اصل استقلال و حفظ شخصیت زن، نظام حقوقی خاصی را برای ثبات خانواده و حفظ حقوق زن وضع کرده است. حضور بانوان در فعالیت‌های

اجتماعی برای تکامل خود، جامعه و خانواده اهمیت دارد. می‌توان گفت برخورداری زنان از اجتماعی حق است و نه تکلیف، چون قبل از هر نقشی، وظیفه اصلی‌اش ایفای نقش مادری و تربیت فرزند است. یکی از موضوعاتی که در نظام خانواده و به ویژه برای زنان مطرح می‌شود و اکنون موضوع پژوهش حاضر می‌باشد، «اصل تحفظ» می‌باشد. منظور از اصل تحفظ، خویشن‌داری، خود کنترلی، عفاف، حجاب و پوشش می‌باشد. بر اساس آموزه‌های دینی و فقهی انسان موظف است قبل از هر کس، خودش ناظر به اعمال و رفتارش باشد تا بتواند بر اساس شاخص‌های دینی، رفتار خود را کنترل، حفظ و اصلاح نماید. به این مراقبت درونی که بر اساس آن وظایف محول شده انجام و رفتارهای ناهنجار و غیرقانونی، ترک می‌گردد بی‌آنکه نظارت یا کنترل خارجی در میان باشد، اصل تحفظ یا خویشن‌داری یا خودکنترلی گفته می‌شود. این مهارت (اصل تحفظ) با ابعاد: شناختی (مجموعه‌ای از اعتقادات، افکار، نگرش‌ها، انتظارات و رویدادهای ذهنی است) عاطفی (تجربه ذهنی و حالت عاطفی است)، و رفتاری (فعالیت‌هایی که می‌توان مستقیماً آنها را مشاهده کرد) ارتباط دارد. امروزه، با توجه به دسیسه‌های شیاطین و تهاجم جدی آنها، گسترش انواع فسادهای اخلاقی، فروپاشی نظام خانواده از جمله: بی‌حجابی، جدایی همسران، فراری شدن فرزندان و اعضای خانواده، به بند کشیده شدن اخلاق و معنویت در زندان آزادی جنسی و ترویج شکل‌های رنگین برای اسارت روان آدمی، کم رنگ شدن ارزش‌ها و فضایل اخلاقی در میان خانواده‌ها، روی آوردن به آموزه‌های قرآنی، اخلاقی و فقهی امری ضروری است و تنها راه محفوظ ماندن کانون مقدس خانواده و جامعه از این آفات و بحران بزرگ، تمسک به آیات منور قرآن کریم، روایات و فقه اسلامی، تائید و الگوبرداری از آموزه‌های دینی می‌باشد. در همین راستا به باتوجه به مطالب فوق برآن شدیم با روش توصیفی-تحلیلی بر پایه اطلاعات کتابخانه‌ای و اسنادی به بررسی اصل تحفظ و نقش آن در فقه اجتماعی زن و خانواده بپردازیم.

۱-۳- اهمیت و ضرورت تحقیق

در گذشته‌های نه چندان دور، فقه با مسائل عصری و نوپیدا الفت نداشت. نه در تدریس و نه در تحقیق و تألیف، به موضوعات جدید توجه جدی نمی‌شد، بلکه مسائل و موضوعات سنتی مورد علقه و علاقه بیشتری بود. مدرس و دانش‌پژوه فقه، در محور مسائلی تحقیق و تفحص می‌کرد که چندین سده عمر تحقیق داشت و انبوهی از مطالعات پشتوانه آن بود: فقه که کار اصلی ماست، به زمینه‌های نوظهور گسترش پیدا نکرده، یا خیلی کم گسترش پیدا کرده است. امروز خیلی از مسائل وجود دارد که فقه باید تکلیف این‌ها را معلوم کند، ولی معلوم نکرده است. فقه توانایی دارد، لیکن تحقیقات علمی و کارآمدی از سوی محقق صورت نگرفته است. از طرفی فقاقت موجود، با نگاه به فرد متدین - و نه جامعه اسلامی - پایه‌ریزی شده است. این نگاه فردگرایانه موجب شده که اولاً، تنها مسائل فردی یک مسلمان، مورد توجه بیشتر قرار گیرد و آنچه که به نظام اجتماعی مسلمانان مربوط می‌شود، به غفلت سپرده شود و ثانیاً، در احکام فردی نیز به روابط متقابل و تأثیر و تأثرات آن در زندگی دیگران، چندان توجه نشود. این ویژگی از بارزترین خصلت‌های

منفی فقه موجود شیعی است. به واسطه دوری فقیهان از اداره جامعه، به مرور نگاه فردی، جایگزین نگرش جمع‌گرایانه شد و فقه، خود را تنها مسئول عمل فرد مسلمانی دید که از فقیه در احکام عملی خویش چاره‌جویی می‌کند. از این رو کاوش‌های فقهی، محدود به تلاش در راه پاسخ به مشکلات فقهی فرد متدین شد؛ اما در نظام اجتماعی و نیز روابط فرد در درون گروه‌های اجتماعی و...، چندان مجال برای خود ندید تا به فحص و کاوش بپردازد. بنابر مطالب فوق، انجام تحقیق و پژوهش در راستای تحقق فقه اجتماعی مهم و ضرورت پیدا می‌کند. از طرفی مطالعه و بررسی در مورد حقوق اجتماعی زن، در راستای شناساندن مقام زن و رفع تبعیض جنسیتی از اهمیت بالایی برخوردار است.

۴-۱- اهداف تحقیق

۱. هدف کلی طرح

بررسی اصل تحفظ و نقش آن در فقه اجتماعی زن و خانواده

۲. اهداف آرمانی

۱. تعیین مؤلفه‌های شناختی، رفتاری و عاطفی اصل تحفظ و خویشنداری در فقه و روایات و میزان توجه به آن

۲. بررسی اصول و مبانی حاکم بر اصل تحفظ در فقه

۳. اهداف ویژه و کاربردی

۱. شناسایی و تحلیل مولفه‌های خویشنداری

۲. بررسی مسائل حجاب، عفاف و پوشش

۳. تعریف و تبیین فقه اجتماعی و ارتباط خانواده با فقه

۴. شناسایی مؤلفه‌های شناختی خویشنداری و خودکنترلی در روایات ائمه (ع) میزان توجه به آن

۵. تعریف و شناسایی حجاب، عفاف، پوشش و بررسی احکام فقهی آن

۶. بررسی اصطلاحات فقهی خانواده

۵-۱- سؤال‌های تحقیق

➤ سؤال اصلی

منظور از اصل تحفظ در فقه چیست؟

➤ سؤال‌های فرعی

۱. منظور از فقه اجتماعی چیست؟
۲. اصل تحفظ چه نقشی در فقه اجتماعی خانواده و زن دارد؟
۳. اصول و مبانی لازم برای پیاده‌سازی اصل تحفظ در میان فقه اجتماعی و خانواده کدامند؟
۴. آثار اجتماعی عفاف و حجاب چه نقشی در تأمین امنیت اجتماعی زنان دارد؟

۱-۶- فرضیه‌های تحقیق

➤ فرضیه اصلی

به مراقبت‌های درونی که بر اساس آن وظایف محول شده انجام و رفتارهای ناهنجار و غیر قانونی، ترک می‌گردد بی‌آنکه نظارت یا کنترل خارجی در میان باشد، اصل تحفظ گفته می‌شود.

➤ فرضیه‌های فرعی

۱. فقه اجتماعی در مقابل فقه فردی، نگرشی کل‌نگر و حاکم بر تمام ابواب فقه است.
۲. رعایت اصل تحفظ در میان خانواده، باعث استحکام، همدلی، خدامحوری، کسب عزت و استقلال می‌شود.
۳. اصول و مبانی شناختی، رفتاری، عاطفی و کنترل آنها برای پیاده‌سازی اصل تحفظ در میان فقه اجتماعی لازم و ضروری می‌باشند.
۴. آثار اجتماعی عفاف و حجاب باعث حفظ سنت‌ها و روابط اجتماعی سالم و ارزش‌های انسانی و معنوی زنان می‌شود.

۱-۷- روش تحقیق

مراد از روش‌شناسی تحقیق این است که مشخص کنیم چه روش تحقیقی برای بررسی موضوع پژوهش لازم است. انتخاب روش انجام تحقیق بستگی به اهداف و ماهیت موضوع پژوهش و امکانات اجرایی آن دارد. هدف از انتخاب روش تحقیق آن است که محقق مشخص نماید چه شیوه و روشی را اتخاذ نماید تا او را هر چه دقیق‌تر، آسان‌تر، سریع‌تر و ارزان‌تر در دستیابی به پاسخ‌هایی برای پرسش تحقیق کمک کند. روش تحقیق با توجه به سه ملاک تعیین و تقسیم می‌شود. اول: براساس هدف، دوم: بر اساس نحوه گردآوری داده‌ها، سوم برحسب نحوه اجرا یا چگونگی انجام تحقیق. پژوهش حال حاضر، با هدف بررسی اصل تحفظ و نقش آن در فقه اجتماعی زن و خانواده بر اساس هدف جزء تحقیقات بنیادی از نوع نظری، براساس نوع داده‌ها (نحوه گردآوری داده‌ها)، توصیفی و برحسب نحوه اجرا از نوع تحقیقات توصیفی-تحلیلی می‌باشد. روش جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها در پژوهش حاضر به شیوه اسنادی یا کتابخانه‌ای است که در آن موضوع مطالعه، سند و متن مکتوب می‌باشد. در این روش با مطالعه کتب فقهی و حقوقی،

مقالات و مجلات، سایت‌ها و سیستم‌های اطلاع‌رسانی رایانه‌ای و سایر اسناد مکتوب مانند نقشه و حتی تصویر و فیلم به گردآوری اطلاعات مورد نیاز می‌پردازیم. ابزار گردآوری اطلاعات این تحقیق که بر اساس روش توصیفی-تحلیلی هست، بیشتر به صورت مشاهده و مطالعه کتب، نشریات علمی و سایت‌های مختلف می‌باشد. روش تحلیل و تجزیه اطلاعات و مطالب این تحقیق به صورت کیفی از نوع توصیفی-تحلیلی می‌باشد.

۸-۱- ساختار تحقیق

تحقیق حاضر در پنج فصل: فصل اول، کلیات تحقیق؛ فصل دوم، ادبیات و پیشینه تحقیق؛ فصل سوم: فقه و سبک زندگی؛ فصل چهارم، بررسی مولفه‌های اصل تحفظ؛ فصل پنجم، نتیجه‌گیری و پیشنهادها تدوین گردیده است.